

Tandori Dezső

A Magyar Szókincstár felé/felől – Plusz Kosztolányi; Országh-szótár angol–magyar –

1970–2011

*Mi volt a múlt, olvasom Smullyan filozófus nagymester
Sherlock-sakk-könyvében, ahol visszakövetkeztető feladatok
sorakoznak regényesen, abból lehet tudni olykor,
hogyan tudjuk, mit hoz a jövő. És ezt sakk-állásokon
bizonyítja. Én mást mondok.*

*Az unalmas jéghegy-csúcsa-sablon
maradjon el itt. De amit
szétvillámló fénnel akarnánk látni,
sokszor nem engedheti el, hogy legyen, ne legyen
valami unásnyi talaj, tömb (stb., a szókincstárból
lehet kiásni; de most én nem fogom ezt játszani!),
valami alapja, viszonyítási akármije az egésznek,
bár az egész, mondtam, egy villanásnyi lényeg,
mindegy, azaz nem mindegy. Már dehogy
mindegy. Ha azt szeretném mondani,
hogyan valamin ma már merőben/igencsak másképp csinálnék,
tudnia kell a Kegyesnek (az Olvasó Nagyerdeműnek),
mint volt ez egykor (annak idején, a dolog idejében
tulajdonképpen), például, hogy (emlegettem) Kosztolányi
Csáth Géza-versét (nem azt, ahol a templomba, kórházba,
börtönökbe lassan vonuló roppant karavánról ír, vagy
ahol szintén az égből-kipottyantságot fájlalja, ahogy
ittthon van „e világban, de már... etc.”), a verset, melyet
egy naptár „Mit tegyünk az orvos megérkezéséig?”
rovatával párosítottam szakaszonként-duplázva, és mulatságos,
némelyek által döbbenetes hatást értem el, és Vas István
itt vett végképp védelme alá, a Juhász Feri lapjában
megjelent kollázs okán (is), mondom, ezt a kikereshető
verset (legtöbb Válogatott Munkáim, ha olyan sok ilyen van,
már ugyan), az akkoriban adott kötet (A mennyezet...) stb.,
adja rendesen: Tudni lehet, miről van szó. De*

*ha valaki egyáltalán
nem tudja, hogy van ily hagyomány,
nehezen tud mit kezdeni
a számomra teljesen elemi kijelentéssel/semmel,
hogy ugyanis változtak az idők (ezzel még csak igen),
ma már a Csáth-versnek egészen másképp esnék neki,
és neki is estem: én sohase jövő, én sohase beszélő,
nem elég, hogy sohase akartam sehova menni/jönni,
beszélni végképp nem (leszámítva a nagy kivételeket),
és akkor ez a Csáth-vers lényege, haha, ez
gyenge vicc, ha valaki az előzményeket nem ismeri.
(Kollázsomat pl.) Ah, hagyjuk. „Neme: uklideszi.
Öklendezek.”*

*Másolok ide sok kis apróságot. Talán némelyik
bevilágít
ide-oda.*

*Például: Ha egy dolog borzongat,
az maga a dolog?
Vagy hogy megint valamihez
csak nem is konyítok?*

*Netán: Boldog vagyok,
ha nem tudok.
Régen annyi mindent kellett tudni.
Ne tudj rólam semmit!
És oly régimódi leszel! Mit!
Antique, antick.*

*Vagy: Boldog vagyok,
nem gondolok.
Nem „sem mire” és nem „mit”,
nem semmit.
Ez nem semmi, ez valami
többre – s ha bukni! – tanít.*

*Van egy angol kifejezés:
A te temetésed (It's your funeral.).
Egy nő szépsége, mondom,
az ő üzlete.
Mi gondom vele?*

*Nézek valakit. Mit kell mindig nézni valakit. Urat, hölgyet.
Feleslegeseket gondolok. Ahogy tévét nézek. Úr, hölgy.
Például: szép, szép, izomhatosa van,
élemedetten is hegyes melle,
jó segge,*

vénen is minden szál haja megvan.

De, gondolom:

van-e fogalma Szép Ernő, Kosztolányi stb. verseiről?

Jó, ez tényleg abszurdum.

De miért abszurdum?

Nem az, hogy micsoda miért.

De hogy miért a miért. Miért gondolok ilyeneket?

Irodalombarbár vagyok? Ily szakrahajló?

Már alig fordítok. Valóban alig vállalok.

Munka is alig van. Ezt mire fordítsam?

Ha így, ha úgy lesz/lett vége,

valahogyan csak vége

kell/ett, hogy legyen.

Ritka pazarló vagyok: van remek

írógépszerezlőm, írógépet

mégsem javítottak. (Én barom.

De az összefüggéseket

el nem mondom.)

Nagyon gyenge vagyok.

Nagyon gyenge vagyok.

Nagyon.

gyenge vagyok. Főleg, ha rendesen járok

épp, és hirtelen

rámötör, belémkúszik éren-idegen,

hogy én nem is akarok,

és tulajdonképp nem akarok

rendesen jární: Akkor ami marad,

egy vonszolódásnyi, egy siralom,

lebillenések fenyegetése a legegyszerűbb

lépcsőn, mert oly kis távot lépek, hogy a cipőm sarka

még az előző fokon marad.

És nem sérülhetek meg, többé nem törhetem össze magam!

Szeretteim okán se! Egészség-ügyünkre.

Aki nem tud belátni,

nem tud az egybe-látni!

Aki nem tud egybe-látni,

mit tudna az belátni.

Ha meg nem,

érdekes nekem?

Elfelejtettem,

hogy ezzel kezdjem:

Ha igen...
de itt meg elfelejtettem,
miről is lett volna szó.
Na, mindegy.
Könnyű minden,
nehéz minden:
ki se fejezem,
be se fejezem.
Az elkezdetlen
– lásd Zenón, ha fordítva van, ha induláskor! –
nem befejezhetetlen.
A befejezetlen lehet
elkezdett. Kezdet
És nesze neked.

Hogy Csáth bátran indult s megtalálta útját az éj felé,
Kosztolányi meg hitetlen, jajokba fúlva lett az életé,
ez olyan gyönyörű szép, mint a magyar irodalom (írtam!)
legszebb verssora, az „E nyári koraestén...”, New York ká-
véház, olyan szép, hogy ehhez fogható csak Szép Ernő, és...
Babits. És Jékely. És J. A. meg A. J. s Petőfi. És a többi.
Most nincs kedvem, nincs erőm inkább
a Magyar Szókincstárhoz. Friss aggyal fogom
kezdeni máskor. Maradok inkább orrszarvú,
iszom pocsolnyából, de nem kérek – leszámítva
rövid periódusokat – útitársból. Aztán néha
szomjan is halok,
ha nagy aszálytól
szenved Afrika.
Mint az orrszarvú, vagyok. Csak
majomként jöttem le a fáról.
Milyen bölcs a kis veréb: hol
felröppen a fára, hol lejön a fáról.

Rólam élethűen nem lehet beszélni.
Csak életműen.
Ki mer ilyet leírni?
Én. Mert irodalmam csak az életem.
S kétféleképp érthetem.
Kollokvialok. Így kollokvialok. Szakrahajló.
Szigorlatozom. Szigorú e laza
világ oly nagyon. Mint itt költője szava.

A többit hagyjuk holnapra. Miként a német mondja:

*A falut a templomba'. Bocsánat:
A templomot a faluba'.*

***

Egykor

*Egy szó alibije c. hangzatos címmel,
alibije az Ország-h-szótárból, írtam egy kompozíciót,
és az az angol szótár géniuszának, Ország-h Lászlónak,
az ő emlék-szótárkiadásának valahol a belső élére
került. Megtalálható a mű hajdani köteteimben, válogatásban
etc. A Magyar Szókincstár minden ily trükk nélkül
lenne, egyszerűsödve,
tűnődésem a világról,
mint aki lejön a fáról,
szavak közt vándorol az éjen át,
melyből sosem jön, sose is beszél,
de a szókincstár olyan, mint egy irány,
és elbeszél, igazi beszély,
félre sose beszél,
és jól lehet rá gondolni, ha az éj
– ism. – lázálmodokkal forgatja fejed, gügyi,
és két fejed van, mindkettő hol üres, hol teli,
ahogy gombolyodik át az ily tekervény,
minden lehető zugot betöltvén, hát...szerencsére
felébredsz, és reménykedsz, nem csalóka inger
kerget ki a vécére. Visszafelé a konyhában még kicsit
újságot olvasol. S alszol majd hajnalig, bízol. De miben?*

***

*Hogy ne mindig az legyen,
hogy
megelőznek, aztán siralmasan
(szókincstár: lesújtóan, elcsüggesztően,
elszomorítóan, fájdalmasan, keservesen,
gyászosan, jajosan – régies szó –,
lehangolóan) mentegetőznöd kell,
mert olyat kértek, amit te nem adhatsz meg
(ld. a Hamlet-kötet clochard-ja,
a látszólag gügyi, de nagyon finom, mély
lélek kis ember, aki a háborúban fej-
sérülést szenvedett, emlékezetét veszítette,
visszatér a lágereből Párizsba, a város
határában él egy maga-ácsolta kalyibában,
gyűjtöget, körötte színes folyóiratok halmai,
ezekből vág ki szépséges képeket, felragasztja
őket, kasírozza, paszpartúzza, viszi ajándékba,*

viszi egykori kedves barátainak, feleségének
– !! –, azoknak, akik felismerik benne az elveszett
Albert Langlois-t, ó nagyon szereti őket,
ücsörög velük, zenét hallgat, eszik,
mosolyog, minden, csak emlékezni nem tud
rájuk, gyenge benne ahhoz valami, s a végén
addig erőltetik a kapcsolatot, hogy azzal űzik
el...de majd a télen visszajön, beúzi megint
a fagy, az éhség stb.). mondd hát: „Gyenge vagyok
bárkihez és bármihez”, ami nem azt jelenti
magyarázod is otthon, ahol azért ez az egy
„Senkit se!” nem igazán jól megy át, bár átmegy,
hagyom, s magyarázom: „Ez csak megelőzés...ne mások
jöjjenek valamivel, ami...” Mondtam az imént. Nem
ahhoz vagyok gyenge, hogy kezdeményezzek ezt-azt,
hanem hogy másoknak eleget tegyek a nem szükséges
kéresek esetén. Hát jó. Amikor erre valaki, minden
addigi kedvességét meghazudtolva, kint valahol a világban,
felcsattant, hogy ilyet ő még nem hallott, és ezzel
kicsit túl erősen vette a dolgot, erősré a hangot,
a döbbenet kiszalasztotta jól temperált
udvariasságából stb., mondom, amikor erre valaki
erős döbbenettel reagált, megéreztem, adott esetben
meg kell magyaráznom azért ezt a milyenséget, érzeteimét,
egzisztenciámét. Bizony, azért alkalmazok „elővágást”,
hogy össze-vissza ne verjenek-vágjanak a nekem nem
elfogadható kérésekkel, várakozásokkal, erőltetésekkel,
melyek persze, természetesen másoknak, nem nekem,
vagyis hogy nyomorúságos ne legyen a helyzet, ellenben
inkább örövendezni, nevetni, kacagni, elégedettnek lenni
lehesse, szívederítő legyen az egész (a szókincstár az
ellentéteket is hozza!), hogy dicsekedni lehessen vele,
vigasságot ülni, mondom, büszkélkedni vele akár,
hogy a csupa megértés világban, a legszűkebb környezetben
is mily jó dolgom van, mintegy de jó dolga van Attilának,
hogy ez így legyen, minden, a szókincstár szerint, én inkább
elővágás
lehetőségével élek,
nem disznóvágás, baromfi vágás, huszár vágás stb.
lehetőségével, hanem... mint mondtam. De
egész egyszerűen előfordulhat, hogy épp csak
merészelek magamról
valamit mondani, de ezt se hagyják,
igen, én így értelmezem: „Azt azért hagyni kéne,
ahhoz jogom kellene, hogy legyen, hogy valamit azért

mondhassak magamról, olyat, ami nem szokvány,
ami másoknak másképp volna kellemes etc.,
nem bírják ki?" Ezt kértem. Nem, hogy ebben is ne
nekik legyen igazuk stb. Mit számít az én szegény,
csekély életem, miért ne lehetne ez a sokszorosan, közel-távol
tönkretevődő legalább ebben-abbban ön maga, az, ami?
A fehér tigris puha lépteit hallom, amúgy is,
mint különös hírmondó, sajnos, túl sok rossz
újságot is tudva, rettegve, nem ingerkedés ez,
kötekedés, gáncsoskodás, civakodás ez részemről
(szókinctár), nem veszekedősség, szurkálódás, nem,
egyszerűen a békés, higgadt ellentétlehetőség megfelelője,
e dolgok párja
a Magyar Szókinctárból, kötődés a kötekedés helyett,
kivédése annak, ami végül mégis – szóism. – kötekedés
lenne, ha némán is, és (Rilke J.A.) remény, hogy
valami jobban lehetne, kötelék, béklyó helyett oldottabban
a szókinccs ellentétpárjai közül. Ó, Csokonai áldott-eszményi! hívság,
ó, téged hívlak?

***

Ha másutt elkenésnyanúsak vagyunk magunknak...
Nagyon kell vigyázni ítéleteinkkel.
Merőben átmenetiek lehetnek.
Kleet, írom, Paul Kleet kezdtük páran utóbbi időn
kicsit leírni...átmenetileg gondolván...de nem a legaktuá-
lisebbnek érzvén őt, s ezért ez az érzet, „gondolás”, gyanú
(nem nézem meg a szókinccs anyagát). Ellenben hirtelen...
Sok száz albumom, félezer képzőm. folyóiratom lapozgatása,
ismerkedések és visszaismerkedések során újabb érzet, gyanú
etc. támadt. De hiszen ez a Klee (bocsánat) nagyon odailik
mai megbámultjaim, evidenseim sorába, mellé stb. Klee nekem
újra ugyanolyan jó. Fontos. Evidens. Kikezdetlen. Bár nem a
régie első-csoda-rajongás tárgya már, mégis.
Maradandó marad, tudom.

***

Ha haldoklom, ezt suttogom, írta Kosztolányi. Íme, én ma:
„Sok mindent szeretek még csinálni, csak csinálni nem
szeretek már semmit.”
„A világban csak a világon kívül lehet élni.”
„Ha magamról mondok valamit, arra kéretik semmit se
mondani, kérdezni, találgatni... Ha más/ok/ról mondok bármit,
nekem lehet esni. De, ismétlem, ha magamról, akkor csendet
kérek. Arra. Kik-ki gondol, amit akar. De ne mondja.”
Ezt suttogom.

***

És...

Eddig meg is volnánk, megvoltunk.

De...

...ahogy „Süt a Nap”-ot mondok, és rá az „egyáltalán”
valahogy végső erejű („Nem az, hogy süt. Nem az, hogy a
Nap. EGYÁLTALÁN.”), kell lennie valaminek, amire végképp
kéretik semmit se mondani.

Ezt én megtaláltam. Ez így hangzik:

Boldogtalan vagyok.

És itt nem kell csak gondolni sem arra, hogy miért.

Nyilván az emberi megánéltre gondolnak elsőül. A pálya-
futásra. Meg hogy valami környülések miatt. De nem adok én
tippeket, hogy mit nem kell gondolni se. Az egészséget ki
ne hagyjuk. Ez eddig a törlendő. Mit is mondtam, amihez
nem szabad semmit szólni? Nekem se?!

Boldogtalan vagyok.

Hogy segítek (min? kinek?):

Egész életemről se mondhatom, hogy szép volt.

Jó, azaz...hoppá. Itt belekötés lehetősége van. Mert valaki
azt mondja: „élet, azt mondod... és ez többértelmű, és nem csak
rólad szól, barátom”. Ezt mondja. És igaza lehet. Kerestem hát
olyan mondást, ami egyértelmű is, kikezdzhetetlen úgyszintén.
„Életemet sem érezhetem szép életnek...” Hiába erős a szubjektív
elem (hogy én érzem, nem érzem stb.), az élet objektív, nem
feltétlenül én vagyok. Mi legyen hát? „Egész életemre se
mondhatom, hogy szép volt.” Ccc. Hogyan dobjuk ki az „élet”
kerek, külső egészét?

Gyötrődöm. Ez nem része a boldogtalanságnak.

(Amit nem részletezünk! Én sem teszem.)

Tehát:

Szép se volt egészen.

Aha! Ilyesmi.

Szép se volt igazán.

U.a.

Együtt nézzük:

„Boldogtalan vagyok.

Szép se volt.”

Nagyon erős. Elsöprő. Nem? Azt mit latolgassam, hogy
vajon gondol-e rá valaki: magam nem voltam saját magamnak
rendjén való? Módom nem volt szép? Nem az, hogy én, nem így
értjük. De nem vétek épp magam a tétel, a kérés ellen. Nem
mondom: Ady: hogy ő csúnyán élt. Én nem éltem „csúnyán”.
Csak valami szép se volt az egész.

Maradok tehát a rideg közlésnél:

Boldogtalan vagyok.